

tak: felvették a könyvtáros és a felhasználó közötti keresés előtti megbeszélést. A könyvtáros ezután egy kommunikációs szakember segítségével elemezte a felvételt, aminek alapján a keresés utáni megbeszélés során már esetleg változtatott korábbi magatartásán. A képmagnós módszer variálható: az elemzésbe bevonható a felhasználó is, de végezheti a könyvtáros egyedül is.

A felhasználói elégedettségrel kapcsolatos vizsgálatokban a kutatóknak és a könyvtárosoknak, valamint az intézményeknek egymást kiegészítő feladataik vannak. A kutatók elemzik a képmagnó-felvételeket, megbeszéléseket folytatnak a felhasználóval; a gyakorló könyvtárosok viszont közvetlen kapcsolatban vannak velük, aminek során felfedezhetik az elégedettség sajátos szempontjait és tapasztalataikat átadhatják egymásnak.

/TESSIER, J. A. - CROUCH, W. W. - ATHERTON, P.:
New measure of user satisfaction with computer-based literature searches = *Special Libraries*, 68. kötet. 11. sz. 1977. p. 383-389./

(Novák István)

Az on-line információkeresés szakirodalmi on-line adatbázisokban

Az on-line információkeresési módszer népszerűsége, használata az utóbbi évtizedben egyre nő, az on-line szolgáltatások száma és szakterületei egyre bővülnek. Jelenleg azonban nincs olyan adatbázis, amely teljes egészében feldolgozná az on-line információkeresés szakirodalmát. Egy korábbi felmérés szerint [1] a legtöbb szakirodalmi tételt ebben a témában az ERIC és a Social Sciences Citation Index (SSCI) adatbázisok tartalmazzák, ezek azonban nem teljesek.

Az itt ismertetett felmérés célja az, hogy a régebbi felmérésben vizsgálnál több, nevezetesen nyolc adatbázisban határozza meg az on-line információkeresés szakirodalmának eloszlását.

A kísérlet módszere

A vizsgálatot az amerikai Lockheed Vállalat DIALOG rendszere által szolgáltatott adatbázisok és az USA Országos Orvosi Könyvtára (National Library of Medicine) MEDLINE on-line rendszerének felhasználásával végezték el. Mindkét rendszer adatbázisait egyöntetűen 1976. szeptemberig bezárólag vizsgálták.

[1] MILLER, B.: Coverage of library and information science literature by on-line data bases = *Proc. Amer. Soc. Info. Sci.* 1976. okt. p. 66, 298-307.

1. táblázat

A vizsgált adatbázisok és
a bennük talált hivatkozások száma

Adatbázis	Rövidítés	Kikeresett tételek száma	Releváns tételek száma	Relevancia %
Biological				
Abstracts	BIO	188	45	24
CA Condensates	CA	181	73	40
CAIN	CAIN	152	22	14
Engineering				
Index	EI	315	55	17
ERIC	ERIC	541	90	17
INSPEC	INSPEC	743	182	24
Index Medicus	MEDLINE	503	53	11
Social Sciences	SSCI	202	93	46
Citation Index				
Összesen		2825	613	22

A felmérés elején összeállították a vizsgált nyolc adatbázis (1. táblázat) által figyelt 30 közismert könyvtári és informatikai folyóirat jegyzékét (2. táblázat).

A DIALOG rendszerben vizsgált hét adatbázisban a következő keresőstratégiát alkalmazták:

[A ÉS (B VAGY C)] VAGY D

Ehhez a 3. táblázat szolgál magyarázatul (a MEDLINE-ban nem ez a profil futott). Az A-szócsoportban a téma on-line vagy számítógépes oldalára jellemző keresőszavak láthatók, a B-szócsoportban pedig az információkeresésre vonatkozó tárgyszavak. A C-szócsoport néhány fontosabb géppel olvasható adatbázis nevét tartalmazza. A D-szócsoport on-line adatbázisokat és rendszereket sorol fel (közülük több a MEDLINE-rendszernek része). A két legnagyobb on-line rendszert, a DIALOG-ot és az ORBIT-ot a D-csoportból szándékosan kihagyták, mert ezekkel feltehetően sok irreleváns tételt kapnának.

A MEDLINE-rendszerben alkalmazott keresőprofil (annak igen jól szervezett teaurusza és indexelési módszere miatt) csupán egyetlen kifejezésből állt: *információkereső rendszerek*. Az 1974 utáni anyagokban az on-line rendszerek tárgyszót is felvették VAGY kapcsolattal a keresőprofilba.

Mivel az on-line információkeresés szakirodalmát több adatbázis párhuzamosan is feldolgozza, az adatokat off-line nyomtatásban kézhez kapott találatokból manuálisan elemezték szám és relevancia szerint. A szerzők neve szerint rendezett találati tételek közül összesen 397 eltérő tétel különböztethető meg a duplumok kiszűrése után (4. táblázat).

Könyvtárügyi és informatikai közleményeket tartalmazó
válogatott folyóiratok feldolgozása on-line adatbázisokban

Folyóirat	BIO	CA	CAIN	EI	ERIC	INSPEC	MEDLINE	SSCI
American Archivist								X
American Libraries					X			X
Aslib Proceedings		X				X		X
Bulletin of the Medical Library Association	X	X					X	X
Canadian Library Journal								X
Catholic Library World					X			
College and Research Libraries		X			X	X		X
IEEE Transactions on Professional Communication				X		X		X
Information Processing Management (Information Storage and Retrieval)	X	X		X	X	X		X
The Information Scientist		X			X	X		X
International Library Review					X			X
Journal of Academic Librarianship								X
Journal of the American Society for Information Science		X	X	X	X	X		X
Journal of Chemical Information and Computer Sciences (Journal of Chemical Documentation)	X	X	X	X		X	X	
Journal of Documentation		X			X	X		X
Journal of Education for Librarianship					X	X		X
Journal of Librarianship						X		X
Journal of Library Automation		X	X	X	X	X		X
Law Library Journal								X
Library Journal					X			X
Library Quarterly					X			X
Library Resources and Technical Services					X	X		X
Library Trends					X			X
Nachrichten für Dokumentation		X				X		X
Naucsko-Tehniceszkaja Informacija	X	X				X		X
Network						X		
Restaurator					X			X
Special Libraries					X	X		X
Unesco Bulletin for Libraries					X			X
Wilson Library Bulletin					X			
Összesen	4	11	3	5	18	16	2	26

3. táblázat

A keresőprofil

1. Deszkriptorok

A-csoport	B-csoport
Számítógépi	Bibliográf*
Számítógépes	Adatbázis*
Interaktív	Információkeresés
Géppel olvasható	Információszolgáltatás*
Online, On-line	Információs rendszer*
	Keresés*

C-csoport	D-csoport
Biological Abstracts	AVLINE
BIOSIS	CA Condensates
CASIA	CAIN
Chemical Abstracts	CANCERLINE
Engineering Index	CATLINE
Excerpta Medica	CHEMLINE
Index Medicus	COMPENDEX
INSPEC	Information Bank
Psychological Abstracts	MEDLINE
Science Citation Index	SCISEARCH
	SDILINE
	SERLINE
	TOXLINE

* Csonkolást jelent

2. Keresési stratégia: [A és (B VAGY C)] VAGY D

4. táblázat

A talált tételek megoszlása
a forrásul szolgáló adatbázisok száma szerint

Adatbázisok száma	A feltüntetett számú adatbázisban szereplő tételek száma	%
1	267	67,3
2	81	20,4
3	27	6,8
4	17	4,3
5	4	1,0
6	0	0,0
7	1	0,2
8	0	0,0
Összesen:	397	100,0

A vizsgált adatbázisokban kapott eredményeket az 1. táblázat foglalja össze. A relevancia százalékos adatainak kiszámításához a többszörös találatokat figyelembe vették. A többszörös találatok megoszlását a 4. táblázat, a csak egyetlen adatbázisban szereplő 267 tételnek a megoszlását a vizsgált adatbázisokra az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat

Az egyetlen adatbázisban szereplő
tételek száma

Adatbázis	Tételek száma
BIO	26
CA	38
CAIN	15
EI	11
ERIC	30
INSPEC	94
MEDLINE	28
SSCI	25
Összesen	267

Összefoglalóan megállapítható, hogy a 2. táblázat szerint az információkeresés szakirodalmá meglehetősen szóródik a különféle adatbázisok között. Annak ellenére, hogy az ERIC, az INSPEC és az SSCI dolgozza fel a legtöbb könyvtárügyi és informatikai folyóiratot, ez a három adatbázis még együttesen sem tartalmazza a teljes szakirodalmat. Ezért, ha a keresést a viszonylagos teljességgel kívánjuk végezni, számos egyéb adatbázist is használnunk kell.

Az 1. táblázat megerősíti a 2. táblázat adatait. A releváns tételek legtöbbször az INSPEC, az SSCI és az ERIC adatbázisból kereshető ki. A legnagyobb relevanciaszázalék az SSCI adataiból (46%) és a Chemical Abstracts (CA) adataiból (40%) kapható. A MEDLINE azért adja a legkisebb relevanciát, mert sok orvosi, de nem bibliográfiai on-line rendszerről szóló irodalmat is tartalmaz, és a keresőprofil ezeket is kikeresi az adatbázisokból.

A 4. táblázat szerint sok tétel csak egyetlen adatbázisban volt meg. Ez az adott keresőprofil alkalmazásának a következménye, nagyon valószínű, hogy a profil bővítésével más adatbázisokból is kikereshetőek lennének a megfelelő releváns tételek. Nincs olyan tétel, amelyet mind a nyolc adatbázisból megkaptunk volna, viszont van egy olyan tétel, amely a CAIN kivételével a többi hétben szerepelt és a keresés alkalmával jelentkezett.

Az 5. táblázat szerint az INSPEC tartalmazza a legtöbb egyértékű találatot, 94-et, ami a 267 egyértékű találatnak 35%-a. A legkevésbé egyértékű találatot a CAIN és az EI tartalmazza. Az egyértékű találatok nagy száma feltehetőleg abból adódik, hogy az indexelés elve és gyakorlata mindenütt más, és a folyóiratok anyagából minden adatbázis más-más szabályok szerint szelektál.

Az on-line információkeresés átfogó bibliográfiájának összeállításához legalább hat on-line rendszerben kell keresést végezni. Ezek sorrendben: INSPEC, CA, SSCI, ERIC, MEDLINE és Biological Abstracts. Az adatbázisok sorrendje megfelel hatékonysági rangsoruknak, ami a feldolgozott folyóiratok volumenét, a relevancia-százalékot és az egyértékű tételek számát illeti.

A kísérletben használt keresőstratégia, illetve keresőprofil összesen 2825 tételt eredményezett, ebből 613 volt releváns (22%). A releváns tételek közül 397 eltérő tétel, a többi duplum, ami jelentős párhuzamosságra utal.

A 2. táblázatban felsorolt folyóiratok közül egyiknek sem központi témája az on-line keresőrendszerek.

Az eredmények igazolják azt a korábbi megállapítást, hogy szükség lenne egy könyvtárügyi és informatikai on-line adatbázisra. Ezt az igényt feltehetőleg jól szolgálja a *Library and Information Science Abstracts* mágneszalagos változata.

A vizsgálat hasznos mellékterméke az on-line információs rendszerek és információkeresés átfogó bibliográfiája, amely hamarosan publikálásra kerül az *On-Line Review* 1. évfolyamában.

/HAWKINS, D. T. – MILLER, B.: *On-line data base coverage of the on-line information retrieval literature. = On-Line Review, 1. köt. 1. sz. 1977. p. 59–64./*

(Roboz Péter)

On-line bibliográfiai információkereső rendszer használati adatai

Az amerikai *Országos Mérés- és Szabványügyi Hivatalban* (*National Bureau of Standards, NBS*) 1974-ben vezették be az on-line információkereső szolgáltatást az intézetben dolgozó közel 1500 kutató és mérnök számára. A sokféle szakterületről származó információkhoz való gyors hozzáférés igényét az indokolja, hogy az NBS-ben kiterjedt mérésügyi fejlesztőmunka folyik számos tudományos és műszaki szakterületen.

Az NBS könyvtára biztosítja a hozzáférést a *Lockheed* és a *Systems Development Corporation* adatbázisaihoz, továbbá az *Országos Orvosi Könyvtár* adatbázisához. A könyvtár munkatársai nagyszabású propaganda- és oktatótevékenységet szerveztek, hogy minél szélesebb körű felhasználói gárdával ismertessék meg az új szolgáltatásokat. Az első négy hónapban az on-line szolgáltatás ingyenes volt, majd ezt követően minden első keresést ingyen végeztek, míg a további kereséseket az on-line keresése és az off-line nyomtatási gépidő költségeivel számlázták.

A rendszer beindulásakor erősen vitatott kérdés volt, hogy a felhasználó maga végezze-e a keresést a terminál mellett, vagy vegye inkább igénybe a rendszert ismerő információs munkatársak közreműködését. A kutatók választhattak a két változat között. Tanfolyamokon oktatták a rendszer használatára a könyvtári személyzetet és a felhasználókat.

Az első év végén – a könyvtárat is beleértve – 25 használója volt a rendszernek.

Használati statisztika

A könyvtár közvetítésével végzett kereséskor a felhasználók értékelő űrlapot töltöttek ki, ezeket használták fel a keresések statisztikai elemzéséhez.

Az 1. táblázat a negyedévekre bontott keresések számának és költségének alakulását mutatja. Az évi on-line keresési költség mintegy 11 ezer dollár.

1. táblázat

A könyvtár információs munkatársai által végzett keresések számának és költségeinek alakulása

			A keresések	
			száma	költsége (dollár)
1974.	II.	negyedév	175	3402
	III.	negyedév	108	3082
	IV.	negyedév	68	1803
1975.	I.	negyedév	105	3977
	II.	negyedév	85	2562
	III.	negyedév	94	1811
	IV.	negyedév	118	2107
1976.	I.	negyedév	108	2612
	II.	negyedév	106	2400
	III.	negyedév	113	2431

A könyvtár információs munkatársai tapasztalatainak növekedésével és a keresési időt csökkentő új megoldásokkal az egy keresésre eső fajlagos költség csökken. Ezt a tendenciát elősegítette néhány adatbázis használati díjának a csökkenése is. A költségnövekedés a növekvő mértékben talált információs anyag off-line kinyomtatási költségeiből adódik (2. táblázat).

A felhasználók véleménye

A felhasználók véleménye nem volt egyöntetű. 1974 áprilisában 42%-uk nyilatkozott kedvezően, szeptemberben és októberben már 100%-uk. Az első évben kiadott értékelő űrlapok 49%-a érkezett vissza, 73%-ban pozitív, 18%-ban negatív értékeléssel (9% nem válaszolt).

Értékelés személyes megbeszéléseken

A könyvtár pszichológust is megbízott, hogy beszéljen a felhasználókkal és a szolgáltatást igénybe nem vevő néhány kutatóval a rendszerről. A megkérdezett személyek kiválasztása a reprezentatív mintavétel statisztikai módszereivel történt.

A felmérés egyik kérdése az volt, hogy milyen gyakran végeznek on-line információkeresést, a másik kérdése pedig, hogy mi készíti őket egy-egy keresés kezdeményezésére, illetve, hogy miért tartózkodnak a